

Iz pedagoške teorije i prakse

UDK: 37.014:342.7

Pregledni rad

Alen Hasikić

Komparativni prikaz građanskog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj i Srbiji

Sažetak

Građanski odgoj i obrazovanje (GOO) predstavlja svojevrсни koncept odgoja i obrazovanja s ciljem osposobljavanja za aktivno participiranje u današnjem svijetu. Europske zemlje provode GOO predmetnim ili kurikularnim pristupom. Hrvatska i Srbija također su uvele GOO u svoje odgojno-obrazovne sustave. U radu se opisuje način implementacije GOO-a u odgojno-obrazovne sustave, analizira se dodatna edukacija za učitelje-provoditelje GOO-a, uz to, analiziraju se kurikulumi GOO-a, te se uspoređuje GOO prema kriteriju obvezatnosti i učestalosti, odnosno planiranoj satnici. Nakon analize prikupljenih podataka vidljivo je da GOO ima sličan tijek implementacije u obje zemlje, te da usavršavanje učitelja, odnosno educiranje za provedbu GOO-a nije provedeno sustavno i s određenim minimumom sati edukacije, već se educiranje razlikuje na nacionalnoj razini, a prema obvezatnosti, u Hrvatskoj se GOO-u pristupa hibridno, odnosno kroskurikularno, prema načelu međupredmetne nastave te kao izvannastavnoj aktivnosti. U Srbiji je GOO alternativa Vjeronauku, a nakon 2006./2007. obvezatan izborni predmet. Učestalost provođenja GOO-a moguće je predvidjeti u školama u kojima se poučava kao izvan-nastavna aktivnost / izborni predmet, te se najčešće radi o jednom do dva sata tjedno.

Ključne riječi: građanski odgoj i obrazovanje, GOO, odgojno-obrazovni sustav, međupredmetna tema, izvannastavna aktivnost

Uvod

Građanski odgoj i obrazovanje (GOO) nastaje iz potrebe da se aktivno i kompetentno (su)djeluje u demokratskom društvu današnjice. Tu potrebu ističu i Osler i Starkey (2006) govoreći o globalnoj problematici gdje uočavaju: nepravdu, nejednakosti, globalizaciju, migracije, antidemokratske pokrete. Izostanak sadržaja vezanih za ljudska prava i demokratsko građanstvo u osnovnoj školi pokazalo je i istraživanje Centra za ljudska prava: Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama teorija i praksa koje je provedeno 2009. godine u Hrvatskoj. Rezultati su pokazali da postojeće osnovnoškolsko obrazovanje (na razini sustava, škole i razreda) nedovoljno pridonosi realizaciji ciljeva za demokratsko građanstvo (Kuća ljudskih prava, 2017). Sam Građanski odgoj i obrazovanje Baketa i Ćulum (2015, str.5) promatraju kao „koncept koji (mladima) omogućuje odgoj i obrazovanje za odgovorne i aktivne članove društva koji će biti sposobni djelovati za opće dobro te donositi informirane i promišljene odluke“. Konkretnije definiranje Građanskog odgoja i obrazovanja pronalazimo kod Batarelo i sur. (2010, str. 10) koji ističu da je građansko obrazovanje „priprema ljude za aktivno uključivanje u pitanja i probleme političke zajednice, odnosno za ostvarivanje uloge građanina, a podrazumijeva njegovanje stavova, znanja i vještina nužnih za političku participaciju“. Građanski odgoj i obrazovanje podrazumijeva usvajanje vrijednosti, stavova i znanja, ali i vještina i sposobnosti kako ta znanja iskoristiti u svakodnevnim situacijama. Nadalje, Gajić (2011) navodi da je cilj Građan-

skog odgoja i obrazovanja stvaranje odgovornih i informiranih građana te se u današnje vrijeme široko provodi u cijeloj Europi. Osim što pruža građanima znanja i kompetencije potrebne za aktivno sudjelovanje u demokratskome građanskom društvu, građansko obrazovanje razvija svijest o važnosti aktivnog sudjelovanja građana u procesima donošenja odluka i njihove odgovornosti za budućnost građanskog društva (Gajić, 2011). Justin i Sarđoč (2003) smatraju da učenici Građanskim odgojem i obrazovanjem upoznaju prava i dužnosti građana, civilno društvo, ljudska prava, osnovna etička načela kojima se građani vode u donošenju odluka, djelovanje medija.

Proces organizacije i provedbe sadržaja GOO-a dijeli se na tri razine: 1) razina nastavnog plana i programa, 2) razina kurikuluma, 3) razina međupredmetnog povezivanja i intergacije (Klemenčić, 2007). Svaka država ima nekoliko opcija pri uvođenju GOO-a u svoj kurikulum, tj. odgojno-obrazovni sustav: 1) GOO kao zaseban predmet kao najefikasniji način provedbe GOO-a, 2) uvođenje GOO kao tribine u školama, čime se ohrabruje učenika na aktivno djelovanje u društvu. 3) uvođenje GOO-a kao tribine u školama, ali kao izvannastavne aktivnosti (Huddleston, Kerr, 2010 prema Sablić, 2014).

Metodologija

Cilj

Cilj je ovoga rada prikazati i objasniti implementaciju Građanskog odgoja i obrazovanja u odgojno-obrazovnim sustavima Hrvatske i Sr-

bije na temelju komparativne analize, sa svrhom donošenja zaključaka o uspješnosti implementacije. S obzirom na navedeni cilj, specifična istraživačka pitanja su sljedeća:

1. Na koji način je implementiran GOO u odgojno-obrazovni sustav Hrvatske i Srbije?

2. Jesu li učitelji dodatno educirani za poučavanje o GOO-u?

3. Obilježja kurikuluma GOO-a u Hrvatskoj i Srbiji?

4. Kakav je status GOO-a u Hrvatskoj i Srbiji prema obvezatnosti i učestalosti (tjedna / godišnja satnica?)

Uzorak u ovom radu čine kurikulumi Građanskog odgoja i obrazovanja. Uzimajući u obzir povijesni nastanak promatranih zemalja u ovom radu, odnosno osamostaljenje, možemo govoriti o podjednakoj početnoj poziciji.

Metoda

Podaci za potrebe ovog rada prikupljeni su pregledom i analizom mrežnih stranica ministarstava obrazovanja, pregledom znanstvene i stručne literature, analizom priručnika, te analizom zakona i pravilnika koji reguliraju odgojno-obrazovne sustave u zemljama.

Nakon prikupljanja podaci su analizirani metodom komparacije, odnosno usporedbe. Komparativna metoda široko je raspostranjena u društvenim znanostima, a odnosi se na postupak uspoređivanja činjenica, pojava, procesa i odnosa, odnosno utvrđivanje sličnosti i razlika. Komparacija omogućuje stavljanje informacija u kontekst u kojem se mogu ocijeniti i interpretirati, što omogućuje dolazak do raznih uopćavanja i novih zaključaka koji omogućuju spoznaju (Zelenika, 2000).

Rezultati i rasprava

Način implementacije Građanskog odgoja i obrazovanja u odgojno-obrazovne sustave

U Hrvatskoj donošenjem Nacionalnog okvirnog kurikuluma 2010. godine GOO biva definiran kao zasebno obrazovno područje, što čini korak prema izradi i provedbi predmetnog kurikuluma. Godine 2012. Agencija za odgoj i obrazovanje (AZOO) u suradnji sa stručnjacima, predlaže Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja koji je prihvaćen od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja (MZO) za eksperimentalnu provedbu. Paralelno s GOO-om u obrazovni sustav uveden je i Zdravstveni odgoj. Glavni cilj kurikuluma GOO-a bio je priprema informativnog, aktivnog i odgovornog građanina koji sudjelovanjem u procesu odlučivanja pridonosi razvoju demokracije i građanskog društva. GOO je eksperimentalno uveden od strane tadašnjeg Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta (MZOS), AZOO u 4 osnovne i 3 srednje škole i od strane Mreže mladih Hrvatske (MMH) i IPA projekta u još 4 osnovne i 2 srednje škole na području posebne državne skrbi, što znači da je kurikulum GOO-a bio proveden u 8 osnovnih i 5 srednjih škola (Rukavina Kovačević, 2013). Implementiran je kao međupredmetno područje, ali za pojedine dobne skupine i kao zaseban predmet ili izvannastavna aktivnost.

Građanski odgoj i obrazovanje (srpski: *Građansko vaspitanje*) 2001./2002. godine uveden je u prve razredne osnovnih i srednjih škola kao izborni predmet, što je značilo da su učenici mogli birati između Građanskog odgo-

ja i obrazovanja i Vjeronauka (koji je isto tada uveden). Građanski odgoj u Republici Srbiji uveden je kao izborni predmet u prvi razred srednje škole 2002./2003. godine. Program je podijeljen u dva nastavna predmeta: Građanski odgoj 1, za prvi razred srednje škole, i Građanski odgoj 2, za drugi razred srednje škole. U programu Građanski odgoj 1 radi se o pitanjima prirode i načinima izgradnje odnosa u grupi/zajednici, formiranju stavova prema drugim ljudima, načinima iznošenja vlastitog mišljenja i komunikacije s drugima, a posebno se stavlja naglasak na nenasilno ponašanje i miroljubivo rješavanje sukoba. Program Građanski odgoj 2 bavi se pitanjem ljudskih prava i prava djeteta. Kasnije je uveden nastavni program Građanski odgoj 3 i 4 (treći i četvrti razred srednje škole), koji informira učenike o temeljnim konceptima iz područja demokracije, građanskog društva, politike i ljudskih prava, sadrži osnovna znanja o institucijama demokratskog društva i ulozi građana u demokratskom društvu, potiče na kritičko razmišljanje i odgovorno djelovanje u školi i širem okruženju (Gajić, 2011, 113). Školske godine 2006./2007. donijeta je odluka da se svi predmeti uvedu u sve razrede osnovnih i srednjih škola kao obvezni izborni predmeti. To je značilo da učenici moraju početi s učenjem s jednim od dvaju ponuđenih predmeta. Također, učenicima je dopušteno na početku svake školske godine da promijene svoj izbor.

Dodatno educiranje učitelja za provedbu nastave iz Građanskog odgoja i obrazovanja

Edukacija iz područja GOO-a na području Hrvatske nije ujednačena na nacionalnoj razini,

već se razlikuje ovisno o provoditelju GOO-a. To je vidljivo i u sljedećim primjerima.

Za provedbu GOO-a u školskoj godini 2022./2023. istarski učitelji i stručni suradnici sudjelovali su u edukaciji koju je organizirala Istarska županija u 10 tematskih cjelina. U Rijeci je za sve zainteresirane učitelje-provoditelje prethodno organizirana edukacija kojom im se omogućava uspješno obrazovanje učenika. Edukacija je obuhvaćala mnoge teme važne za društvenu i političku participaciju, ljudska prava, međuljudske odnose, održivi razvoj, pa i zaštitu potrošača. Edukacija za učitelje-provoditelje GOO-a na području Siska održala se prvi puta 2018. godine. GOO se uveo kao izvannastavna2 aktivnost u 5. razredu s tendencijom postupnog uvođenja i u ostalim razredima predmetne nastave, a učitelji su prošli edukaciju organiziranu od strane Foruma za slobodu odgoja, Centra za mirovne studije i GONG-a u trajanju 92 sata. Edukacija je podijeljena u tri dijela, odnosno teme: Vrijednosti, sadržaji i metode građanskog odgoja i obrazovanja, Edukacija za građansku pismenost te Integralno građansko obrazovanje.

Prema hrvatskom kurikulumu Građanskog odgoja i obrazovanja (AZOO, 2012) kompetencije koje trebaju imati učitelji i nastavnici da bi promovirali demokratske vrednote kroz metode aktivnog i suradničkog učenja i poučavanja mogu se razvrstati u pet stručnih područja: 1) Opća profesionalna znanja i vještine (pedagoška, razvojno-psihološka, sociološka, normativno-pravna) 2) Strukovna znanja i vještine u području GOO-a 3) Proces učenja i poučavanja koji vode razvoju aktivnog i odgovornog građanstva 4) Metode učenja i poučavanja GOO-a 5) Metode vrednovanja i samovrednovanja u GOO-u.

Učitelji GOO-a u Srbiji, koji su izvodili GOO u SFRJ, mogli su predavati GOO u novoj državi isključivo nakon što su prošli posebnu obuku (Kovačić, 2017). Uvjet za predavanje GOO-a u Srbiji bilo je završeno visoko obrazovanje kao i određena obuka, ali nakon financijskih problema u kojima se našla Srbija, prestali su održavati obuke i to više nije potrebno završiti kako bi se postalo učiteljem GOO-a. Danas GOO u Srbiji predaju učitelji/nastavnici različitih nastavničkih studija: sociologije, ustava i prava, geografije, psihologije, povijesti, tjelesnog odgoja, koji su završili neku od obuka koje država organizira. Građanski odgoj i obrazovanje mogu održavati učitelji koji su prošli trening za održavanje Građanskog odgoja i obrazovanja. Uz to, *Pravilnikom o stalnom stručnom usavršavanju i sticanju zvanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika* predviđeno je stalno usavršavanje učitelja, u skladu s potrebama obrazovanja. Učitelji su u obvezi pohađati sve oblike usavršavanja s ciljem unaprjeđenja svojih kompetencija. Međutim, nije utvrđen minimalni stupanj obuke za učitelje GOO-a te nisu postojali udžbenici za tu namjenu (Građanske inicijative, 2017).

Obilježja kurikuluma Građanskog odgoja i obrazovanja

Kurikulum GOO-a kao međupredmetne teme u Hrvatskoj koncipiran je spiralno (spiralno-razvojni model) prema određenim ciklusima na sljedeći način: u 1. ciklusu (od 1. do 4. razreda osnovne škole) usmjeren je na učenika kao aktivnog i odgovornog građanina razredne, školske i lokalne zajednice - kurikulum se ostvaruje međupredmetno i izvannastavno kao

obvezna aktivnost; u 2. i 3. ciklusu (od 5. do 8. razreda osnovne škole) ishodi iz prvog ciklusa proširuju se učenjem za građanina hrvatske domovinske zajednice – u 5. i 6. razredu ostvaruje se međupredmetno i izvannastavno kao obvezna aktivnost dok se u 7. i 8. razredu uvodi kao izborni predmet; u 4. ciklusu (1. i 2. razred srednje škole) postignuća iz prvih triju ciklusa nadopunjuju se učenjem za građanina europske i međunarodne zajednice - kurikulum se uvodi kao obvezni predmet dok je za 3. i 4. razred obvezna modularna i izvannastavna provedba kurikuluma u vidu različitih inicijativa mladih u lokalnoj zajednici i istraživačkih projekata škole i društvene zajednice -praktična nastava putem projekata (Rukavina Kovačević, 2013).

Nadalje, škole koje provode GOO kao izvannastavnu aktivnost nemaju zasebnu Odluku o donošenju kurikuluma za GOO kao što postoji za GOO kao međupredmetnu temu. Škole se u provođenju te izvannastavne aktivnosti oslanjaju na „riječki model“, pri čemu najčešće koriste i njihove materijale.

Srbija ima isti nastavni plan i program za GOO za sve četvorogodišnje srednje škole. Kurikulum je podijeljen u tri dijela: Ja, mi i drugi (bavi se stavovima koje učenici imaju i grade prema sebi i drugima, identitetom, pripadnošću, uvažavanjem razlika, stereotipima, predrasudama, tolerancijom i diskriminacijom), Komunikacija u grupi (odnosi se na samoupozdanje reagiranje, glasine, neslušanje, aktivno slušanje, izražavanje mišljenja, vođenje debate i dijaloga), Odnosi u grupi/zajednici (bavi se suradnjom, rješavanjem sukoba i nasilja, te promovira mir).

Kakav je status GOO-a u Hrvatskoj i Srbiji prema obvezatnosti i predviđenoj satnici?

U Hrvatskoj se od 2019. Građanski odgoj i obrazovanje poučava u školama međupredmetnim temama. Županije i gradovi posljednjih su godina napravili iskorak te je GOO uveden kao izvannastavna aktivnost, što podrazumijeva da učenici upisuju navedeni predmet sukladno svom interesu, te da nije obvezatan. U školskoj godini 2021./2022. GOO je uveden u sve osnovne škole Istarske županije kojima je osnivač županija. GOO se provodi primarno u 5. razredima po uzoru na riječki model. Za GOO je predviđena satnica 2 sata tjedno, odnosno 70 sati godišnje. Grad Rijeka od školske godine 2016./2017. učenicima viših razreda osnovne škole omogućava pohađanje predmeta Građanski odgoj i obrazovanje. U Rijeci se nastava Građanskog odgoja u riječkim školama izvodi jednom do dva puta tjedno i to u višim razredima (5. do 8. razred). Predmet se uvodi postupno, na način da prvo ulazi u pete razrede, s planiranim nastavkom provođenja do kraja osnovnoškolskog obrazovanja.

U Srbiji prema obvezatnosti Građanski odgoj i obrazovanje nakon što je u početku bio izborni predmet, školske godine 2006./2007. dobiva status obveznog izbornog predmeta u osnovnim i srednjim školama. Također učenicima je dopušteno na početku svake školske godine promijeniti svoj izbor. Građanski odgoj i obrazovanje ocjenjivalo se opisno te je predviđena satnica od jednog sata tjedno.

Sažimajući rezultate prikupljenih podataka iz odgojno-obrazovnih sustava Hrvatske i Srbije, a koji se odnose na provedbu GOO-a,

može se zaključiti kako se GOO provodi ne-sustavno na osnovnoškolskoj razini. Riječ je o provedbi koja je različita unutar iste države, odnosno jednog odgojno-obrazovnog sustava s obzirom na to da pojedini dijelovi država, odnosno županije i/ili gradovi pored već uvedениh međupredmetnih tema dodatno provode GOO kao izvanastavnu aktivnost. Ono što je u Hrvatskoj predmet Etika, odnosno alternativa Vjeronauku, u Srbiji je GOO, što podrazumijeva da će učenici koji su polaznici Vjeronauka biti zaknuti za sadržaje GOO-a, a koji se smatraju izuzetno bitnim u suvremenom svijetu. Kurikulum, pa i ciljevi GOO-a u oba sustava su slični te teže odgoju kompetentnog građanina. Što se tiče udžbenika, odnosno priručnika za GOO, razlikuje se i detaljiziranost kod određenih tema i usvajanja ishoda. Dok je u Srbiji veća posvećenost društvenim pojavama problemima, u Hrvatskoj su te teme sažetije, a veći je naglasak na praktičnim vještinama i znanjima. Važno je uzeti u obzir da su ranije neke zemlje na europskoj razini imale preporuke u vidu satnice GOO-a, no to se može uzeti u obzir isključivo provodi li se GOO kao izvanastavna aktivnost. Ukoliko se GOO provodi putem kroskurikalnog pristupa, onda se ne može točno utvrditi satnica. Naime, kroskurikalni pristup GOO-u putem međupredmetnih tema istisnuo je potrebu preporuka GOO-a. Ukoliko odgojno-obrazovni sustavi žele poticati razvoj aktivnog građanina koji sudjeluje u izazovima današnjice, potrebno je kontinuirano ulagati u GOO, neovisno o političkoj opciji na vlasti, zatim ulagati u kvalitetu GOO-a, utvrditi jasan pristup u provedbi GOO-a u skladu s teorijskim i metodičkim načelima te osigurati kontinuirano stručno usavršavanje učitelja (Buković i sur., 2016, 134 – 136).

Zaključak

Nesustavna provedba GOO-a posljedično dovodi do nesrazmjera u kompetencijama učenika na razini gradova, županija, ali i cijele države, odnosno cijelog odgojno-obrazovnog sustava. Shodno tomu, s obzirom na to da izazovi današnjeg svijeta zahtijevaju kompetentnog i demokratskog građanina, bilo bi potrebno pored GOO-a, koji je već sada međupredmetna tema, osigurati i GOO kao izvannastavnu aktivnost na svim razinama odgojno-obrazovnog sustava. Uzimajući u obzir sve analizirane podatke, može se tvrditi da je provedba GOO-a u oba obrazovna sustava okvirno slična, te da nema većih odstupanja koja postoje kada se GOO promatra u okviru drugih europskih zemalja. Sama implementacija GOO-a u Hrvatskoj i Srbiji omogućila je da odgojno-obrazovni sustavi proklamiraju demokratske vrijednosti i stavove, ali i dalje ima prostora za napredak i usustavljanje GOO-a kao predmeta čije učenje treba početi u najranijoj dobi. Na kraju bi valjalo zaključiti da se i pristup u osposobljavanju učitelja za GOO treba ojačati i standardizirati određivanjem minimuma edukacije s obzirom na utvrđene razlike u edukacijama. U budućim istraživanjima preporučuje se izvršiti komparativnu analizu implementacije Građanskog odgoja i obrazovanja u svim državama koje su nekada sačinjavale jednu državu (Jugoslaviju) kako bi se mogle uočiti razlike i načini implementacije, s obzirom na to da su sve države imale istu početnu poziciju u odgojno-obrazovnom sustavu prilikom uspostavljanja državne samostalnosti.

Literatura

1. Baketa, N., Čulum, B. (2015). *Građanski odgoj i obrazovanje u kontekstu visokoškolskog obrazovanja: Politike, praksa i izazovi europskog i nacionalnog visokoškolskog obrazovanja*. Preuzeto 10. listopada 2022. Dostupno na http://goo.hr/wp-content/uploads/2015/11/2015_CulumBaketa_GOO_i_visoko_obrazovanje.pdf
2. Batarelo, I., Čulig, B., Novak, J., Reškovac, T. i Spajić-Vrkaš, V. (2010). *Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama: teorija i praksa*. Zagreb: Centar ta ljudska prava.
3. Buković Nikola, Pažur Monika, Spajić-Vrkaš Vedrana, Travar Mirela (2016) Čulum Bojana, Gvozdanović Anja, Baketa Nikola (2016) *Razvoj političkih i građanskih kompetencija mladih-pregled uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja u hrvatski obrazovni sustav*. U: Kovačić Marko i Horvat Martina (ur), *Od podanika do građana: razvoj građanske kompetencije mladih* (str. 31-51). Zagreb: Gong, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
4. Džamonja Ignjatović, T., Baucal, A. i Radić Dudić, R. (2009). *Građansko vaspitanje u osnovnim u srednjim školama u Srbiji – evaluativna studija*. Dostupno na <https://reff.fbg.ac.rs/handle/123456789/873> . Preuzeto 10. listopada 2022.
5. Eurydice. (2012). *Građanski odgoj i obrazovanje u Europi*. Preuzeto 5. listopada 2022. Dostupno na http://publications.europa.eu/resource/cellar/ecd20d86-e56b-4635-976c-b103d49cc46c.0002.02/DOC_1
6. Gajić, O. (2011). *Interkulturalna dimenzija kurikuluma građanskog odgoja i demokratizacija građanskog odgoja*. Pedagogijska istraživanja, 8(1), 103-116.

7. Građanske inicijative. (2017). Preuzeto 1. listopada 2022. Dostupno na <https://www.gradjanske.org/publikacije/>
8. Grad Sisak. Preuzeto 8. listopad 2022. Dostupno na <https://sisak.hr/gradanski-odgoj-i-obrazovanje-u-svim-sisackim-osnovnim-skolama/>
9. Justin, J. i Sardoč, M. (ur). (2003). *Državljanska uzgoja pri pouku zgodovine geografi se in slovenščine* Ljubljana: i2 d.o.o.
10. Košeto, M. (2018). *Čovjek to mora nositi u sebi – Iskustva provoditelja izvannastavne aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja u gradu Rijeci*. (Diplomski rad, Sveučilište u Rijeci). Dostupno na <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffri%3A1558> Preuzeto 9. listopada 2022.
11. Kuća ljudskih prava. (2017). *Građanski odgoj i obrazovanje u Hrvatskoj/pregled i preporuke*. Zagreb: Kuća ljudskih prava. Preuzeto 4. listopada 2022. Dostupno na http://www.kucaljjudskihprava.hr/wpcontent/uploads/2017/03/KLJP_policy_GOOD1.pdf
12. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2019). *Nacionalni kurikulum međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje*. Narodne novine. Preuzeto 1. listopada 2022. Dostupno na https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html
13. Osler, A. & Starkey, H. (2006) *Education for Democratic Citizenship: areview of research, policy and practice 1995-2005*. Research Papers in Education, 24, 433 - 466.
14. Pažur, M. (2017). *Pregled razvoja građanskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj od 1999. godine do danas*, Školski vjesnik, 66(4), 605 – 618.
15. Roso, M. (2020). *Građanski odgoj i obrazovanje u Hrvatskoj, Sloveniji i Srbiji*: (Diplomski rad, Sveučilište u Zadru). Preuzeto 12. listopada 2022. Dostupno na <https://repozitorij.unizd.hr/islandora/object/unizd:4001>
16. Rukavina Kovačević, K. (2013). *Građanski odgoj i obrazovanje u školi – potreba ili uvjet*. Riječki teološki časopis, 21, 1.
17. Sablić, M. (2014). *Sadržaji građanskog odgoja i obrazovanja u nacionalnom okvirnom kurikulumu*, Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi, 3, str. 83 – 92.
18. Zelenika, R. (2000) *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Rijeka: Ekonomski fakultet.

Abstract

Comparative presentation of civic education in Croatia and Serbia

Civic education is a kind of concept of education with the aim of training for active participation in today's world. European countries implement Civic education using a subject or curricular approach. Croatia and Serbia have also introduced Civic education in their educational systems. The paper describes the method of implementing Civic education in educational systems and analyses additional education for teachers of Civic education, but it also analyses Civic education curricula, and compares Civic education according to the criteria of obligation and frequency, i.e. the planned timetable. After the analysis of the collected data, it is evident that the Civic education has a similar course of implementation in both countries and that teacher training, i.e. education for the implementation of Civic education, was not carried out systematically and with a certain minimum number of hours of education. The education differs at the national level and in Croatia Civic education is approached hybridly, i.e. cross-curricularly, according to the principle of cross-curricular teaching and as an extracurricular activity. In Serbia, Civic education is an alternative to Religious Education and after 2006/2007 a compulsory elective subject. The frequency of conducting Civic education can be predicted in schools where it is taught as an extracurricular activity/elective subject and it is usually one to two lessons a week.

Keywords: *Civic education, educational system, cross-curricular topic, extracurricular activity*